

„Indien zijne hand dat niet bereikt.”

Maar indien hij arm is, en zijne hand dat niet bereikt, zoo zal hij een lam ten schuldoffer, ter beweging nemen, om voor zich verzoeking te doen; daartoe een tiende meelbodem, met olie gemengd, ten spijsoffer, en eenen Log olie.

Lev. 14:21.

De offeranden onder Israël kwamen het volk op zware heffing te staan; en een man in Israël die stiptelijk zijn vuuroffers en dankoffers, zijn zondoffers en schuldoffers den Heere bracht, bij alle omstandigheden en bij elke gebeurtenis, waarbij de wet dié voorschreef, raakte telken jare aan deze altaarheffingen een kapitaal kwijt dat meêtelde.

Het was een heffing, een belasting zoo ge wilt, maar die belasting was *proportioneel*.

Schrikke de saamvoeging van *offerande en belasting* u niet af.

Belasting is wat u aardse koning u gelast hem af te staan; en dit loopt slechts over een deel van uw *best*. Maar hetgeen waarmede Hij, wiens het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid is, heel uw existentie belast, is al wat gij bezit, en al wat gij zijt.

Van uw God is alles, maar Hij eischt dan ook alles, en wil dat ge het met *woeker* op het altaar zijner glorie Hem wijden zult.

Maar juist daarom is deze rusteloze, alles omvattende en alles in zich besluitende heffing die over heel uw persoon en existentie gaat, dan ook *proportioneel*.

Dit wil zeggen: voor niemand *gelijk*, maar voor een ieder *ongelijk*. Niets minder dan uw kracht. Nooit boven uw kracht. Voor *soover* uw hand reikt.

Zoo leert en toont het u uw God in de schaduwwachtige wet, die Hij aan Israël gaf.

Er moest God geofferd worden.

Maar er was volstrekt niet aan iedereen eenzelfde offerande opgelegd.

Integendeel, van den één werd geëischt een var, van den ander een bok, van een derde een doffer, en soms daalde het ook nog beneden het offer van gevogelte, en kon een tiende Epha meel volstaan.

Aldus toch leest ge in de barmhartige taal van Gods Woord: „Indien zijn hand niet reiken kan aan twee tortelduiven of twee jonge duiven, zoo zal hij, die gezondigd heeft, brengen een tiende deel van een Epha meel.

Eigenlijk dus een onderscheiden schaal voor vijf soorte lieden.

Wie goed in zijn doen zat moest een var offeren. Wie tot de „kleine luyden“ behoorde, bracht een ram of een bok. Een minvermogen kwam met twee tortelduiven aan. De nog fatsoenlijke arme met twee jonge duiven. En wie ganschelijk arm was, met een kleinigheid meel van eigen bouw en eigen handmolen.

Omdat God het leven *veelvormig* schiep, en het niet *gelijk* gesteld heeft, daarom eert Hij die ontermende is, ook die ongelijkheid van het veelvoudige in zijn wegeving aan Israël.

Het ging naar ieders hand reikte, of gelijk het in Leviticus 14 heet, „naar ieders hand bereiken kon.”

Voor Christus' kerk ligt hierin een ordinarie in het heilige, en bij wat ge voor uw kerk en bij wat ge voor uw arme broeders saambrengt.

Menig vader van zeer, zeer kleine macht kan daarvoor bij de altopas weerkende inzameling niet meer geven dan hij, en moeder, en elk kind de kleinste penning, bij ons één halve cent.

En daar steekt niets smadelijks in. Denk slechts aan wat Jezus zelf van het kleine penningse der arme weduwe.

Zulk een vader geeft niet gebrekkig, niet ten deele, maar als hij werkelijk zóó arm is, geeft hij zelfs *veel*. Niets, volstrekt niets minder dan God wil dat hij geven zal.

En zoo klimt het op. Van een halven cent op een cent, op een stootje, op een zilverstukje in het klein, tot een zilverstuk in het groot, ja tot goudgeld en bankpapier.

Altoos in proportie, in evenredigheid tot wat God u toebeschikt.

Nooit minder dan uw hand bereiken kan, maar ook nooit meer.

Beter dan gij zelf kent God uw kas en beurs en vermogen.

En zijn eisch gaat nooit verder dan uw hand reikt, maar dan ook juist *soover*.

Het smadelijks is slechts, dat de man wiens hand *veel* verder reikt, van die ontermende mededogen zijns Gods zoo vaak misbruikt maakt, om achter te houden en aan den Heere te onttrekken, wat zijn hand wel terdege bereiken kon.

Dan heeft men het *veel*, maar komt als in lompen bij het altaar des Heeren met een paar nietige vogels of met een zakje meel aan, en houdt zijn var of zijn lam voor zichzelf.

Zie het maar aan zoo menige collecte, als er menschen van allerlei stand in de kerk waren, lieden van een var, lieden van een ram, lieden van twee vogels, en . . . dat toch soms heel de collecte *koper* is.

Dat *heer* geeft men den Heere dan, en zijn *silver* neemt men mee naar huis.

Toch, is hiernaede de vertroosting en vermaning van dit proportioneel karakter der offerande in Israël niet uitgeput.

Die God die u var of ram of doffer of meel schonk, om het Hem te mogen offeren, en daarop de schaal der ongelijkheid toepaste, is ook uw God die u *tijd* en *kracht* en *gaven* en *talenten* schonk.

En ook daarbij stelt de Schrift altoos den *proportioneel* eisch.

Het gaat nooit voor allen gelijk, maar altoos naar evenredigheid, naar proportie.

Als het Woord gezegd wordt, brengt de één dertig, de ander zestig, de derde stoet honderdvoud op. En als de talenten worden teruggevraagd, gaat het onderscheidenlijk om de vijf, de drie talenten, of het één talent.

Var, ram, doffer. Of wilt ge, goud, zilver, koper. En zoo schier altoos de drievoudige schaal, 30-, 60-, 100-voud. 5, 3, 1 talenten.

Vernogenden, minvermogenen, onvermogenen. Blijktbaar ligt in die verdeling in drieën een heilige ordinarie.

En vraagt ge nu hoeveel nu een iegelijk uwer aan uw God op zijn plaats verschuldigd is, dan luidt het antwoord altoos weer: *Soover* uw hand bereiken kan.

De één heeft veel *vrijen tijd* over, de ander weinig, een derde zoo goed als niets. Welnu, zóóveel zal dan ook een iegelijk van u van uwen tijd aan uw God en zijn dienst wijden; ook aan dien dienst van uw God dien ge te bedienen

hebt aan zijn armen en ellendigen, aan zijn kerk en zijn Koninkrijk.

De één heeft veel *kracht* en *gaven*, de ander weinig, een derde schier niets. Welnu, zóóveel als ge aan kracht en gaven ontvingt, zult ge Gode geven. Niets meer, maar ook niets minder.

En zoo nu is het eveneens met uw *talenten*, met uw *charismata*, met uw *geestdrift*, met uw *wilskracht*, met uw *denken* en *dichten*.

Ieder ontving *iets* van zijn God; en *naar* dat hij ontving, heeft hij Gode op zijn altaar te offeren.

Altoos weer de var, de ram, de doffer.

Een regel beurtelings tot *vertrouwing*, en beurtelings tot *vermaning*.

Tot vertroosting voor hem, die zich ongelukkig gevoelde, dat hij niet meer voor zijn God kan doen; want al zulk ongelukkig gevoelens is misplaatst. Het deugt niet. Het gaat tegen de Schrift in.

Elke star aan den hemel vervult volkomenlijk haar ordinarie, zoo ze fonkelt naar dat God haar de fonkeling gaf.

Meer moet ze niet willen fonkelen.

Het heidebloempje staat niet achter bij de lelie.

Gij die als de veldbloem onder de kinderen der rozen en der leliën.

Wees veldbloem. Dat en niets meer is het wat uw God van u vraagt.

Altoos weer, naar dat uw hand kan bereiken. Maar dan ook een regel ter *vermaning*, zoo niet ter bestrafing en ten oordeel.

Immers, een iegelijk van ons, die in geld, in tijd, in kracht, in gaven, in talenten, ook maar *iets* minder geeft, dan ge op Gods altaar *kunt* brengen, *gij staat schuldig*.

Gij herooft uw God.

En als ge dan nog er bij denkt, dat ge al zeer veel doet, en al *veel* vroom zijt, omdat ge tienmaal meer doet dan een ander, dan doet ge feitelijk niets anders dan uw roef nog met een kleed van ingebeelde heiligheid bedekken.

En uw God die dat weet en ziet, zal het aan u thuis zoeken; reeds nu, of eens voor eeuwig.

Tot zelfs in het *genade-leven* gaat deze ordinarie door.

Want ook hier staat de barmhartigheid onzes Gods tegen de onbarmhartige hoogheid der menschen over.

Onder menschen is er voor de rookende vlaswiek geen oog en voor het geknakte riet geen hart. Zij die veel, zeer veel genade ontvangen, stellen hun mate van ontvangen genade als maatstaf. Wie nu daaraan beantwoordt, telt in hun schatting als begenadigde mede; maar wie iets, veel of zeer veel *ander* dien maatstaf blijft, dien rekenen ze bij *het* volk dat de wet niet kent; en die is in hun oog niets.

Voor al de mystiek zoo ze mis gaat, niet de ware en gezonde, maar de kranke en valsche mystiek leidt daartoe.

Genade of *evenwel* genade als *teijfont* vingen, is deser vromen leuze.

En zoo vertreedt de man van den var den man van den ram, en de *gij* van den ram den nog kleineren man van de twee vogels.

Alles tegen Gods bestel en Gods vrijmachtige ordinarie in.

Zeker tusschen echte, ware, *wezenlijke* en valsche, nagemaakte en ingebeelde genade, moet onderscheiden, moet zelfs *scherp* onderscheiden worden.

Honderd procent valsche genade is niets, één procent echte genade een eeuwigheid waard.

Maar juist die echte, *wezenlijke* genade deelt God vrijmachtig uit. Volstrekt niet aan een ieder evenveel, noch in denzelfden vorm, noch op dezelfde wijs.

Ook hiervan geldt de regel: Goud, zilver en koper; de var, de ram en het vogelken; 100-, 60-, 30-voud; 5, 3 en 1 talenten.

En daarom moogt ge de zielen van de laagste soort niet vertreden en verschrikken, alsof ze voor God niet konden bestaan, omdat ze u niet gelijk kwamen. Maar gelijk uw Vader in de hemelen barmhartig is, zoo zult ook gij barmhartig in uw oordeel zijn; en mits uw broeder aan genade uitstraalt wat zijn ziel bereiken kan, zoo gaat *hij* vrij uit; en gij zult niet vrij uitgaan, zoo ge met 60 talenten van genade, er wel 30 meer dan hij uitstraalt, maar het één talent der nederige lieft en der zachtaardigheid in hoogheid en zelfinbeelding verstikt.

De gemeente bloeit niet, als enkel de zeer enkele *grootte lichten* glansen. Alle licht, klein en groot, moet voor Gods eer glinsteren.

De pracht van Gods sterrenhemel ging verloren, indien al de zwakkere sterren werden uitgedoofd en alleen de zonnenvuur schoten. Een plantenrijk van enkel palmbomen, zou zonder sierad of heerlijkheid zijn. En zoo ook is een gemeente waarin alles *zwijgt* en *inzinkt*, en alleen enkele rijk begenadigen schitteren, meer den dood dan het leven nabij.

Hef toch uw oogen op naar boven, en zie hoe God in zijn firmament ook de streep van kleine asterioiden in het planetenstelsel, en den duizenden Melkweg tusschen zijn flonkerende sterren heeft ingevoegd.

Immers zóó ook moet het in de gemeente des Heeren zijn.

Vaste sterren en planeten, maar ook die rijke, tintelende Melkweg van duizend kleine sterren.

Amsterdam, 6 November 1896.

Het gefingeerde ambt.

Het dusgenaamde „ambt“ van „zending“ noemen we een gefingeerd ambt; daarmee bedoelende, dat men het wel een „ambt“ noemt, maar dat het geen ambt is.

Zeker, men kan allerlei personen in kerkelijken of buitenkerkelijken dienst aanstellen.

Deurwachters, voorlezers, organisten, krankbezoezers, catechiseermeesters, wijkbroeders, pleegzusters, en zooveel meer; en aller dienst kan nuttig zijn.

Maar omdat iets nuttig is, is het nog geen „ambt“.

Zoo ook kunnen particulieren of vereenigingen „geestelijke verzorgers“, missionaire agenten, missionaire artsen, missionaire landontginners, straatpredikers, ziektenoosters, wijkbezoekers enz. aanstellen; en ook dezer arbeid kan nuttig en doeltreffend zijn.

Alleen maar omdat deze diensten nuttig zijn, zijn ze nog geen „ambt“.

Zoo ook is er hoegenaamd niets tegen, dat een rederij, een handelsmaatschappij, een genootschap of een particulier, naar de landen der heidenen of der Mahomedanen, mannen of vrouwen uitzende, om te zien of

men de bevolking kan winnen, en zulke broeders of zusters kunnen ze desnoods zendingen of evangelisten noemen, zooda men dat wil.

Ja, we gaan nog verder, een particulier, een gegoed man of gegoede vrouw, die heeft om van te leven, en vrij is in de besteding van zijn tijd, kan zeggen: „Ik ga naar Indië. Ik verdoe hier mijn leven in niets doen. Ik ga zien, of ik in Indië eenige heidenen of Mahomedanen voor Jezus kan winnen.“

Zelfs ware het voor de kerken te wenschen, dat deze zin om naar Indië op kerstening der bevolking uit te gaan, zich niet zoo bijna uitsluitend onder de mingevoede bevolking openbaarde, maar ook eens uitbrak onder gegoede mannen en vrouwen, die geen cent van een genootschap of kerk noodig hebben, en zichzelf onderhouden kunnen.

Het is stellig verkeerd, dat de gegoede bevolking wel haar geld, maar niet zichzelf voor het werk der zending wil geven.

Maar stel eens, er stond morgen den dag een gegoed man op die zei: „Ik leef van mijn renten; ik heb 's jaars 3000 te besteden. Daar kan ik op Java best van leven. Dus ga ik, daar geen ambtsplicht mij terughoudt, met de volgende mail naar Java. Ik blijf daar. En ga onderwijs aan de Javanen geven.“

Zou zoo iemand daarom nu een ambt hebben?

Zou zoo iemand dan kunnen zeggen: „Nu mag ik gaan doopen?“

Ieder voelt van neen.

Goed, maar als nu twee, drie personen saam tegelijk uitgaan, kunnen twee van de drie dan zeggen: „We zullen nummer drie als dooper aanstellen.“

Natuurlijk evenmin.

Dus kunnen ook tien, twintig, honderd broeders hier te lande, nooit en nimmer iemand derwaarts zenden, om te doopen of om aan de gedoopten het Avondmaal te bieden.

Doch laat het Avondmaal er nu buiten blijven, en bepaal u tot den Doop.

Onze Heiland heeft uitdrukkelijk gezegd: „Gaat heen en onderwijst alle volken, de zelve doopende.“

Dit bevel kan dus niet tot een privaat persoon zijn gezegd, want die kan niet doopen. Noch ook kan het tot een kring van broeders gezegd zijn, want geen duizend broeders saam bezitten het recht en de macht, om een dooper aan te stellen.

Om te kunnen doopen moet ge in het „ambt“ staan, en om ambtelijk te staan moet ge door een gemeente worden gelast.

Bij het weeropleven der Zending heeft men dit dan ook gevoeld, en daarom een zijp gekozen.

Zeker, ze men, bij Zending hoort doop. Doopen kunnen wij niet. Ook kunnen wij niemand qualificeeren om te doopen. Maar wat we wel kunnen doen, is *enige predikanten uitnodigen om een dooper te ordenen*.

En nu dacht men, dat men er was.

Als een candidaat zoo bevestigd worden als predikant, knielde de jonge man neder. Enkele predikanten legden hem de handen op, en spraken eenige woorden van zegen, dank en gebed. Ook zong de gemeente.

Welnu, dat alles kon men evenzoo doen. Men kwam saam in een kerkgebouw. De jonge man die uit zou gaan knielde neder. Enkele predikanten legden hem de handen op, en spraken woorden van zegen, dank en gebed. En de saamgekomenen zongen een lied en zegenbede.

Zoo scheen dus alles in orde.

Alleen maar men vergat drie dingen: 1°. dat hij de bevestiging van een predikant, de kerkeraad van een Christelijke kerk, ambtelijk, den predikant beroept; 2°. dat de jonge man bekennen moet van de gemeente geroepen te zijn; en 3°. dat enkele broeders en zusters, die in een kerkgebouw saamkomen, nog geen gemeente zijn.

Heel deze wijze van optreden rustte dan ook op het Roomsche denkbeeld, alsof een geordend persoon, als persoon, los van kerk en kerkeraad, ooit eenige ambtelijke handeling kon verrichten.

Onze kerken zijn van dit misbruik ook af. Van al zulke aanmatiging op het gebied der zending wil geen onzer meer weten.

Zonder onderscheid erkennen we allen: 1°. dat Zending *doop* eischt; 2°. dat de doop alleen door het *ambt* kan worden bediend; en 3°. dat het ambt alleen in de kerk en niet buiten de kerk werkt.

Op dit eenig goede standpunt aangekomen is derhalve met het gefingeerde „ambt“ van zending principieel gebroken.

Onze kerken belijden in Art. 29 der Geloofsbelijdenis geen andere ambten als van Christus ingesteld te kennen dan het ambt van leeren en herders, van ouderlingen en van diakenen.

Het ambt der evangelisten was aan het Apostolaat gebonden. Alleen een apostel kon evangelisten aanstellen.

De kerk kan dit niet.

Nu doopt niet de ouderling, niet de diaken, maar alleen de *herder en leeraar*.

Alzoo volgt hieruit, dat alle *wie herder en leeraar* is kan uitgaan in de heidenwereld om te doopen.

De titel nu van zijn ambt is *niet* zending, maar Herder en Leeraar, of Dienaar des Woords.

Of gij hem zendt naar Java, of houdt hier te lande, maakt wel verschil van *werkkring*, maar niet van ambt, noch dus ook van titel.

Ge kunt dan wel bij zijn titel voegen dat hij is *geordond* als Dienaar des Woords, maar ge kunt zijn ambt en titel van Dienaar des Woords niet op zij zetten, om er dien van „Zending“ voor in de plaats te schuiven; en zij die van Ds. Adriaanse bevelen: Hij is nu geen Dienaar des Woords meer, maar Zending, verkondigen een stelling die voor Gods Woord niet bestaan kan.

Naam en *quasi*-ambt van „Zending“ passen alzoo geheel op elkander.

Voor dit *onwezenlijke* ambt is een *wezenloos* naam gekozen. Voor een *gefingeerd* ambt zonder grond in Christus' bestel een naam zonder andere betekenis dan die van *swaakheid* en *afhankelijkheid*.

En zoo ziet men, dat het afkeuren van den naam, volstrekt geen woordenslijterij was, maar rechtstreeksch gevolg was van den eisch, dat aan alle menscheijk geknutsel ook in den dienst der zending weer een einde moest komen, en we ook in dezen heiligen dienst hadden terug te keeren tot *gehoorzaamheid aan den wille Gods*.

Ds. Bruna.

Niet zonder belangstelling zullen onze lezers kennis hebben genomen van het schrijven van Ds. Bruna, dat we een vorig maal opnamen.

Immers deze predikant in de Nederlandsche Hervormde kerk, zocht en verkreeg van haar de bevoegdheid om het Woord en de Sacramenten te bedienen, is volgens haar reglement bij de afdeeling Bursse van dat Genootschap beroepen, is door haar Besturen in zijn ambt ingezet, en leeft onder haar Bestuurshegheid.

En nochtan komt deze predikant ons verklaren, dat hij de „Ned. Hervormde kerk“ niet als een „Christelijke kerk“ beschouwt; dat hij de plaatselijke gemeente der kerk, te Amsterdam in 1886, niet houdt voor een „zelfstandige openbaring“ van de Christelijke kerk; dat hij den „kerkeraad“ waarvan de geschorsten deel uitmaakten, niet aanziet voor „den kerkeraad ener openbaring van de Christelijke kerk“; en dat er z. l. geen Christelijke kerk genaamd de „Nederlandsche Hervormde“ bestaat.

Voor hem is de „Nederlandsche Hervormde kerk“ een „inrichting die saamvat allerlei vereenigingen, broederschappen en kerken, benevens een aantal individuen zonder enige overtuiging.“ „Dus ook kerken“, en ook „Gereformeerde kerken“, „maar ook rechtens, *uit haren aard*, Modernen“.

Op dien grond acht hij zich bevoegd en gerechtigd, om ook Modernen als leden der kerk in te schrijven. Hij acht toch, dat hij daarmede „absoluut niets verklaart“ omtrent hunne belijdenis, en zegt er hun dat bij.

Komt nu zulk een persoon ten Avondmaal, dan zegt Ds. Bruna hem: „Gij hebt daarop geen recht. Ga, zoo ge dit zoekt, elders waar Moderne Avondmaalsnabootsing is.“

Er is alzo voor hem geen strijd.

Als men hem dwong, zou hij, het kostte wat het kostte, in verzet komen.

Nu men hem niet dwingt, blijft hij.

Waartoe zou men hem nu moeten dwingen, als hij in verzet zou komen?

Antwoord: Men zou hem dan moeten dwingen 1°. te verklaren, dat alle Nederlandsche Hervormden ook Christenen of Belijders zijn; 2°. te gelooven, dat de dusgenaamde bediening van het Avondmaal door een Moderne, Avondmaal is.

Hij voegt er ten slotte nog bij, dat zijn grondbezwaar tegen de doeleantie is „het zoeken van het martelaarschap“, en komt er voor uit, dat hij niet voor een „tegenstander“ door ons wenscht te worden aangezien.

Al aanstonds stemt deze laatste verklaring ons dankbaar.

Het is, helaas, onder de Hervormden een zoogedde als vaststaande legende geworden, dat Dr. Kuiper hun kerk vernietigen wil. Hij is in hun oog een brandstichter van beroep, een geboren dynamietman, en steeds moeten de trouwe wachters van het Hervormd Sion rondkijken op de been hebben, om wel toe te zien, dat deze nihilist niet hier of daar een gevaarlijke bom in de portieken van hun kerk legt.

Dat zij zich door dit oordeel bezondigen, kunnen ze niet inzien. Ze zijn ten deze ganschelijk verblind.

Ze kunnen zich geen voorstelling vormen van een geestelijk overtuigd man, die in zijn ziel zich ergerende, dat de dusgenaamde „vaderlandsche kerk“ het heilige, eens haar tevertrouwde pand verwaarloost, dorst naar de bekeering van die kerk tot den Christus en de belijdenis der vaders, en daarom het Genootschap, dat die kerk gebonden houdt, als een vloek voor die kerk beschouwt, en waar hij kan, spreekt en handelt, om die kerk uit de boeien van dat Genootschap te verlossen.

Laat morgen den dag die kerk tot de belijdenis en de tucht der vaders terugkeeren, en ze zal geen ijveriger dienaar en lofzinger hebben, dan diezelfde Dr. Kuiper.

Zóó is de waarheid, maar dit kan men niet inzien, omdat men er zelf schuldig door zou worden, als men het toefat. En uit dien hoofde moet nu, ter ontlasting van eigen consciëntie, Dr. Kuiper verdracht gemaakt, van allerlei booze en onelede bedoelingen beticht, en op alle manier gebrandmerkt worden.

Is het dan zoo onnatuurlijk dat schrijver dezes het steeds dubbel waardeert, dat er ook in de Nederlandsche Hervormde kerk nog zoovele leden en ook predikanten zijn, die hem een warm hart toedragen, en hoe ook door den gang van zaken kerkelijk van hem gescheiden, niettemin niet zonder verantwoordiging dien oploop kunnen aanzien van heetgebakerde Synodalen, die bij dagen en bij nachten bezig zijn, om steenen in zijn ruiter en over de muren van zijn huis te werpen?

Te mogen ontdekken dat ook Ds. Bruna, van wien wij dit niet wisten, met het veiligheidskorps van Synodale detectieven en brandweerlieden niet meedoet, maar blijkt zich op ons standpunt te kunnen plaatsen, acht dat we bij onze overtuiging niet anders konden handelen dan we gehandeld hebben, dat de doeleantie in beginsel gelijk heeft, en deswege weigert onder onze tegenstanders

gerekend te worden, kan ons uit dien hoofde wel niet anders dan een oorzaak van vreugde zijn.

Dat hij bovendien, dit niet in de stilte ons toefluisterde, maar het openlijk uitsprak, is een daad van moed, waarin bewijs van zelfstandigheid van karakter ligt, bij veel karakterschaarschte steeds een heuglijk symptoom.

Vandaar onze gereede bereidwilligheid, om met dezen opponent in kalme, doorgezette discussie te treden; niet uit courtoisie, maar ter wille van de zaak, die hem en ons na aan het harte ligt.

Het geding neemt allengs hetzelfde verloop als na de actie van 1834.

In de eerste tien jaren na 1834 was geen Hervormde voor een Afgescheidene te spreken, en schrijver dezes, die reeds als knaap met eigen ooren de gesprekken beluisterd heeft, die een tiental jaren na de separatie door nobele, eerlijke mannen in de Hervormde kerk over de separatie gevoerd werden, weet en verstaat hoe het na zulk een actie in den eersten tijd niet anders kan, of uit reactie moet er dan zulk een exclusivistische stemming der geesten opkomen.

Niet ieder kent in zulke oogenblikken de zelfbeheersching en broedertrouw van mannen als Groen van Prinsterer en Elout van Soeterwoude.

En vooral is het te begrijpen, hoe met name de Hervormde predikanten, vooral in plaatsen waar zulk een actie de Hervormde kerk eenigszins gevoelig aangreep, zich niet licht tot edeler standpunt kunnen opheffen.

Zoo was het tien jaar na 1834, en zoo is het ook tien jaar na 1886.

Enkele nobele Hervormden, ook al meenen ze onze actie niet te kunnen volgen, begrijpen toch ten volle, dat een ander oordeel er toe te moeten komen, waardeeren den moed en de toewijding die ook bij de actie van 1886 aan het licht trad, en wenschen niets liever dan ook in de Gereformeerde belijders hun broeders in Christus te eeren; waar het kan zelfs op ander terrein met hen samen te werken.

Meer dan één Hervormd predikant stond zoo na 1834, en staat thans evenzoo na 1886.

Komt ge daarentegen te Amsterdam, dan kunt ge op straat keer op keer het waarlijk den Christen ooterdend schouwspel zien, dat broeders die vroeger met ons in den kerkeraad zaten, hun broeders die kerkreformatie plicht achtten, zonder broedergroet voorbij gaan.

Niet allen doen zoo; maar Klikspaan zou toch zeggen: *Zoo zijn er*.

Intusschen, die eerste felheid hield na 1834 niet aan, en kon evenmin aanhouden na 1886.

Men zal ook nu allengs gaan inzien, dat aan de echte broeders in de Hervormde kerk de Gereformeerden veel nader staan, dan de Modernen, de Groningers en de Ethischen.

Dat zien velen thans nog niet in.

Een Modern, een Groninger collega zullen ze vriendelijk toespreken, terwijl ze een Gereformeerde als een melancolische schuwen.

Maar allengs wijzigt zich dit.

De kruiddamp trekt ten leste op.

En dan begint de verwantschap der beginselen, de eenheid in het geloof mee te spreken.

Zoo was het toen, zoo